

**Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет ветеринарної медицини та
біотехнологій імені С.З. Гжицького**

Кафедра філософії та педагогіки

ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ЗВО

**Методичні розробки тем
для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
ОПН «Освітні, педагогічні науки»**

Львів – 2022

Організація виховного процесу в ЗВО : метод. розроб. тем / уклад.: О. Смолінська,
Т. Купчак. Львів, 2022. 24 с.

Рецензенти:

Черепанова С.О. – доцент кафедри філософії та педагогіки ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького;
Корнят В.С. - доцент кафедри філософії та педагогіки ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького.

Методична розробка розглянута та схвалена на засіданні кафедри філософії та педагогіки
протокол № 12 від «15» червня 2022 року

Погоджено навчально-методичною комісією
спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»
(назва спеціальності)
протокол № 6 від 16 червня 2022 р.

Схвалено рішенням навчально-методичної
ради факультету громадського розвитку та здоров'я
(назва факультету)
протокол № 10 від 22 червня 2022 р.

ТЕМА 3

СИСТЕМА НАЦІОНАЛЬНИХ ПРІОРИТЕТІВ У ВИХОВАННІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Смолінська О.Є., Купчак Т.З. Особливості організації роботи з національно-патріотичного виховання у закладі вищої освіти. *IV Міжнародна науково-практична конференція “Гуманістична філософія освіти як складова успішних посттоталітарних трансформацій” (6–7 грудня 2018, м. Харків). С. 25–27.*

Завдання для опрацювання

1. Ознайомтеся зі змістом публікації.
2. Які два підходи до планування національно-патріотичного виховання охарактеризовано?
3. Як Ви б аргументували необхідність національно-патріотичного виховання в умовах «суспільства споживання»?
4. Висловіть власний погляд на проблему національно-патріотичного виховання в закладі вищої освіти з огляду на його основне завдання: формування компетентного фахівця (від 500 до 1000 знаків із пробілами).

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сучасний етап розвитку української державності відбувається у надзвичайних умовах, основною з яких є фактична відсутність часу і можливостей для будь-якого прогресивного розвитку, злами не лише основ економіко-правового типу, а й морально-етичного типу.

Застановляючись над проблематикою національного виховання, мусимо, насамперед, відслідкувати тенденції, що блискавично змінили одна одну протягом останніх декількох років. Тут можемо виокремити декілька етапів.

Першим з них є той, що передував подіям 2013-2014 рр. Проведені соціологічні дослідження засвідчували, що, попри наявність певних регіональних відмінностей, назагал більш дієвим був політичний поділ еліт на прозахідну та просхідну. Опираючись на філософські та культурологічні джерела про дуалізм української ментальності, її межовість, локальність (В. Янів, П. Куліш), тоді можна було стверджувати, що економічна буттева складова домінувала. Щоправда, порівнюючи зі сучасним періодом, це переважання мало дещо інший характер: тоді йшлося про маргіналізацію через закріплення цінностей “суспільства споживання”. Зараз, по чотирьох роках, ситуація знову обертається у ті ж рамки.

Наступним періодом був час безпосередніх протистоянь, коли національне питання перейшло у світоглядну площину і фактично втратило етнічну складову, так званий компонент народності (К. Ушинський). За влучним пророчим висловом Л. Гузара, який передував буремним подіям (18.07.2012, інтерв'ю “5 каналу”): “Між Сходом і Заходом України нема поділу, є поділ між тими, хто любить Україну, і хто її не любить”. Зауважимо, що, на жаль, збулася і друга половина його пророцтва: “Ми — свободна держава... Богу дякувати, ми ще не дійшли до того, що нас переслідують зі зброєю” (Любомир Гузар. Час інтерв'ю [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=ZnHo40vhxEs>).

Короткотривалим, проте важливим, був період воєнної експозиції, коли активно здійснювалося чимало акцій громадянської спрямованості, наприклад, “Єдина Україна”,

основним результатом яких стало виразне окреслення позицій, з'ясування питання “хто є хто” у громадянському аспекті національного питання.

Період 2014—2016 рр. не чітко окреслений, оскільки не до кінця зрозумілими були зовнішні обставини: чи триває війна, чи настав повоєнний період. Відповідно, вибудовування парадигм, що можливе тільки в умовах сталого розвитку, було дуже ускладненим. Сучасний період, попри хисткість, водночас вирізняється певною сталістю чи, радше, встановленням балансу, а постмодерна реальність підказує декілька можливостей формування обрисів національного виховання.

Першим з імовірних шляхів є підказане історією та епохою модерну посилення етнічного та історичного аспектів у національному вихованні й розвитку. Навіть побіжний огляд джерел після Першої та Другої світових воєн увиразнює історично-громадянський підхід до формування певного типу свідомості, що, властиво, є однією із провідних цілей виховання. Перш ніж перейти до безпосереднього аналізу, варто пригадати: Україна пройшла стрімкий перший повоєнний період, натомість другий, в екзистенційному плані, не відбувся. Чимало істориків, соціологів, політологів вже звертали увагу на значну схожість сучасного та періоду після Першої світової війни, сторіччя закінчення якої зараз згадує світ.

Важливим для розуміння актуальних завдань національного виховання є порівняно невелика за обсягом аналітична праця Олега Ольжича “Українська історична свідомість. Дух Руїни”, написана ним наприкінці міжвоєнного історичного періоду, у 1940 році, після розколу в ОУН. Пропускаючи винятково історичну аналітику, звернемо увагу, з одного боку, на підкреслену ним тяглість української національно-патріотичної самосвідомості: “Ідея Батьківщини, як елементарна для кожної людської спільноти взагалі, чи не найцупкіше трималася в українській духовності навіть за найтяжчих для неї періодів” (Ольжич О. Українська історична свідомість [Електронний ресурс] / Олег Ольжич. — Режим доступу: <http://haidamaka.org.ua/0203.html>). З другого — на її мілітарну опертість: “В основі української духовності лежить мужнє й активне сприйняття життя. Українську духову особистість визначає ж виразний і сильний боєвий інстинкт. Войовничість в українській свідомості творить невід’ємну рису й одну з основ національного світогляду, яка давала народові міць і певність себе на своєму історичному шляху” (Ольжич О. Українська історична свідомість [Електронний ресурс] / Олег Ольжич. — Режим доступу: <http://haidamaka.org.ua/0203.html>). Таким чином, сучасна воєнізованість у національно-патріотичному вихованні, збережена у традиціях Пласту, повинна бути врахована у плануванні та реалізації відповідних програм закладів вищої освіти, адже, як писав ще один сучасник подій початку ХХ століття, Іван Франко:

Сила родиться й завзяття

Не ридать, а добувать,

Хоч синам, як не собі,

Кращу долю в боротьбі (Іван Франко “Тімн”, 1880 р.).

Водночас, постмодерно існуюча друга, мирна, реальність позірно вступає в суперечність із цією позицією. Адже мирне “крило” національно-патріотичного виховання — це звичні акції фольклорно-етнографічної спрямованості, що часто орієнтуються на календар обрядовості.

Особливо чітко ця суперечність виявляється саме на етапі осмислення парадигми-зразка, адже будь-який ідеальний продукт повинен містити достатньо виразні характерологічні риси, серед яких повинні уживатися патріотична пасіонарність, революційність та, водночас, традиційність та зв’язок поколінь. Початково ці дві позиції видаються полюсними, максимально віддаленими, але це, на нашу думку, — поверхневе уявлення: зв’язок можна розглядати у різних ракурсах. Оскільки в рамках цієї публікації ми розглядаємо національно-патріотичну парадигму на мезорівні — університету (мікро — сім’я, макро — держава), слід зазначити, що, порівняно з сімейним, цей рівень не настільки прив’язаний до конкретних умов існування, персоналій, їх харизматичності; водночас, він, більше ніж рівень держави-нації, залежить від регіональних факторів. Якщо вести мову про

зв'язок поколінь і тяглість національно-патріотичних традицій, то рівень держави-нації міцніший від рівня ЗВО за рахунок дієвості історичного, мовного, освітнього та громадянського чинників, тоді як сімейний проявляє силу за рахунок незначних соціальних та комунікативних дистанцій.

Незважаючи на вищезазначене, все ж, існує спосіб узгодження мирної та мілітарної складових національно-патріотичного виховання у відповідній парадигмі рівня вищого навчального закладу. Базуючись на сучасних філософських концепціях Ж. Ліотара, Ж. Дерріда, М. Фуко, О. Барта й ін., що, з одного боку, обґрунтовують розрив із традицією та культурою, з іншого — їх творення, але вже не на рівні соціуму, можна стверджувати: переорієнтування зразків на індивідуальний вимір може поєднати ці суперечності. Теоретики і практики виховної роботи у закладах вищої освіти вже зауважили, що масові заходи — далеко не однозначні як в аспекті планування, так і щодо реалізації та ефективності.

Календарне планування національно-патріотичного виховання зараз опирається на календар історичних і пам'ятних дат, завдяки чому досягається ефект реалізації принципів системності й систематичності як ключових у традиційній педагогіці. Водночас, у цей календар дуже часто вписуються щораз нові дати, що дає можливість тільки реагування пост-фактом. Візія, пов'язана із тим, що, коли закінчиться буремний період, можна буде повернутися до попереднього планового підходу, є хибною, оскільки сучасна реальність визначає плани, а не навпаки. Через це національно-патріотичне, як і всі інші види виховання, будучи складовими освітнього процесу, поволі переорієнтовуються на індивідуальні критерії, та, в перспективі, відповідатимуть сформованим потребам.

Отже, у вищій освіті необхідно віднайти природний баланс між компетентностями фахового, комунікативного, соціального та громадянського характеру, тим самим урівноваживши мирний і мілітарний напрями національно-патріотичного виховання в єдиній парадигмі. І таке поєднання вже існує у модерній моделі, створеній ще одним із непересічних українських діячів — митрополитом Андреем Шептицьким: «Не потоком шумних, галасливих фраз, а тихою і невтомною працею любіть Україну».

ТЕМА 4

ЗМІСТ, ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ ВИХОВАННЯ

Дзюбинська Х.А., Смолінська О.Є. Медіаграмотність студентів як одне із завдань позааудиторної роботи. Збірник статей Четвертої міжнародної науково-практичної конференції “Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи” (Київ, 18–19 березня 2016 р.). К. : Центр вільної преси, Академія Української Преси, 2016. С. 89–349.

Завдання для опрацювання

1. Ознайомтеся зі змістом публікації.
2. Поясніть зміст медіаграмотності як однієї зі soft skills.
3. Чому, на Вашу думку, автори характеризують медіаграмотність не лише у взаємодії зі ЗМІ?
4. В чому полягає самоцензура автора? Як вона пов’язана із вихованням (самовихованням)?
5. Охарактеризуйте, на Ваш вибір, один із принципів медіаграмотності щодо наукових повідомлень (від 500 до 1000 знаків з пробілами).

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЯК ОДНЕ ІЗ ЗАВДАНЬ ПОЗААВДИТОРНОЇ РОБОТИ

У статті висвітлено проблему оновлення змісту позааудиторної роботи зі студентами вищих навчальних закладів для формування у них додаткових компетентностей, до числа яких входить і медіаграмотність. Вирішується проблема актуалізації та застосовності принципів медіаграмотності щодо наукової інформації, що міститься у наукових повідомленнях різної форми (монографіях, дисертаціях, статтях, доповідях, авторефератах тощо), на паперових чи цифрових носіях.

Ключові слова: вища освіта, позааудиторна робота, медіаграмотність, принципи медіаграмотності, наукове повідомлення.

Постановка проблеми та її зв’язок із важливими науковими та практичними завданнями. Зміни у вищій освіті, що набирають обертів, як і реорганізація наукової та науково-технічної діяльності в Україні, насамперед спрямовані на якісні перетворення процесу генерування і трансляції наукової інформації. Перед сучасним викладачем, науковцем, як і виробником, бізнесменом, постають питання одного плану: як оволодіти інформацією та як її поширити. Традиційні способи, зокрема безпосередні чи опосередковані паперовими носіями комунікації, здатні забезпечити підтримку щораз меншої кількості необхідних інформаційно-комунікаційних потоків. Ситуація поглиблюється ще й за рахунок їх подрібнення, отже, й утруднення процесів генералізації, концептуалізації, які, водночас, втрачають свій випереджувально-прогностичний характер. Сучасні концепції радше констатують та узагальнюють дійсний стан певного процесу, фіксуючи напрям розростання його сутнісних фактів, надаючи йому реальних обрисів, ніж формують візію його майбутнього розвитку. Особливо це стосується соціально-гуманітарних, економічних, політичних процесів, отже й наук, проте не оминає інших галузей знань. Складність управління інформаційно-комунікаційними потоками, орієнтування в них співзвучна зі складністю оперування великою кількістю наукових фактів, тому медіаграмотність, крім своєї первинної вагомості, в

умовах освітнього процесу у вищому навчальному закладі проектується ще й на викладацьку та студентську наукову діяльність, в тому числі й на академічну чесність. Це й зумовило написання статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, де започатковано розв'язання цієї проблеми, виділення невирішених частин загальної проблеми. Дискусія медіаграмотності в українському соціальному просторі, тим більше – в освітньому, порівняно недавня, натомість за кордоном вона активно розвивається зі середини 80-их років ХХ століття. Протягом цього періоду різними дослідниками виокремлювалися різні принципи, що ведуть до розвитку медіаграмотності: від п'яти, сформульованих у Канаді в 1987 році, до яких повертається у своїй, визнаній однією з кращих у 2014 році, тематичній публікації S. Goodman [6], шести, на які опирається Національна асоціація медіаосвіти США [7], восьми принципів J. Pungente, взятих до уваги українськими авторами підручника з медіаосвіти та медіаграмотності [3, 11-12], і В. Duncan, на які посилаються М. N.Yildiz та J. Keengwe у своєму посібнику [8]. Вищеперелічені автори у своїх працях розглядають низку питань, у тому числі технології конструкції та деконструкції медіатекстів у напрямі зміни їх впливовості [3], підвищення соціальної компетентності у медіапросторі [6], зв'язку з розвитком педагогічних технологій [8]. Вітчизняною педагогічною наукою вже розпочатий пошук точок дотику медіаосвіти і професійної підготовки, зокрема застосування медіаосвітніх технологій [1] та формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів [2], проте дослідження проблематики медіаграмотності як невід'ємного органічного елемента вищої освіти не провадяться. Почасти це зумовлено відсутністю цієї тематики в культурно-освітньому просторі сучасної вищої освіти, оскільки закордонна дослідницька практика передбачає наявність певного рівня медіаграмотності у здобувачів вищої освіти, тоді як українські реалії є дещо іншими. Крім того, існує суперечність у розумінні медіаграмотності щодо ЗМІ та щодо поширюваної наукової інформації.

Постановка завдань дослідження. Виходячи зі ступеня дослідженості цієї теми, а також з її актуальності, вважаємо за необхідне виокремити такі її елементи: медіаграмотність як одна з компетентностей сучасного фахівця, підвищення медіаграмотності як передумова ефективної науково-дослідницької діяльності студентів, новий зміст позааудиторної роботи студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розробка цієї тематики є достатньо складною, оскільки невирішеними залишаються чимало дослідницьких проблем, насамперед – проблема доречності застосування терміну «медіаграмотність» щодо здатності знаходити, аналізувати, оцінювати тексти, що містять науковий контент. Аргументами «за» такий підхід можуть бути, наприклад, стрімкий розвиток електронних наукових видань, активізація боротьби за подолання інформаційної монополії т.зв. «авторитетних» видань, в т.ч. й у контексті опору змінам; у філософському контексті – різноманітність і калейдоскопічність предметів досліджень та ін. Аргументами «проти» – опозиційні щодо перелічених, зокрема необхідність охорони авторського права, підвищення вагомості одних публікацій щодо інших. Ще одним із аргументів є необхідність збереження єдиної наукової картини світу як проблема світоглядно-філософського рівня. Попри достатню контраргументованість, все ж, вважаємо доцільним вживати термін «медіаграмотність» щодо здатності орієнтуватися та

оцінювати інформацію наукового змісту. Зараз на порядку денному актуалізується проблема «фільтрування» інформації та її класифікації, що, своєю чергою, потребує розв'язання насамперед завдяки вибору відповідного засобу, причому вище ми зазначили, що такий засіб, як селекція наукової інформації через селекцію засобів її поширення, має певні недоліки. Беручи до уваги загальні тенденції розвитку сучасного суспільства, можна спрогнозувати, що проблема «фільтрування» та класифікації інформації вирішуватиметься на особистісно-груповому рівні. У цьому випадку медіаграмотність із засобу перетворюється на компетенцію, яка визначатиме здатність (незалежно від рівня узагальнення) долучатися та функціонувати в певному інформаційному, в т.ч. інформаційно-професійному, просторі, що характеризуватиметься індивідуалізованими ознаками. Отже, медіаграмотність є зв'язковою ланкою між соціальними та вузькопрофесійними компетентностями, а в перспективі може й поєднати їх у собі, хоча, ймовірно, доти вона вже називатиметься по-іншому. Повертаючись безпосередньо до висвітлення теми, зазначимо, що формування та розвиток медіаграмотності є одним із важливих завдань, які слід реалізувати в освітньому процесі вищого навчального закладу. Найбільш вдалим педагогічними обставинами для реалізації цього завдання є позааудиторна робота, зокрема – діяльність студентського наукового гуртка. Суттєвим змістом, що заслуговує на вивчення, є, насамперед, обговорення ключових позицій медіаграмотності. Зроблений вище аналіз, фіксує різну кількість цих принципів, проте у своїй роботі ми звернемося до первинних п'яти і, слідом за S. Goodman [6], переглянемо їх зміст щодо наукових повідомлень (незалежно від змісту, обсягу та джерела їх походження). Отже, перефразовуючи перший із принципів, «всі наукові повідомлення сконструйовані». Специфіка науки полягає в тому, що вона повинна оперувати об'єктивними фактами. Як і в медіа, основну відповідальність за зміст контенту несе той, хто його поширює. Тут важливим для обговорення зі студентами є тема того, яким чином вчені підтверджують об'єктивність власних досліджень, ширину охопності теми (наприклад, вузькофахова, спеціалізована), ступінь суспільної зацікавленості в її розробці. «Наукові повідомлення формують наше сприйняття реальності». Особливої уваги в дискусії щодо цього принципу заслуговує з'ясування, по-перше, змісту поняття Homo informaticus, по-друге, освітніх механізмів, завдяки яким надбання науки стає надбанням свідомості. «Різні аудиторії розуміють одні й ті ж наукові повідомлення по-різному». Власний досвід таких обговорень зі студентами засвідчує, що найбільш ефективним для формування розуміння цього принципу є прийом поточного контролю того, що, на певному етапі заняття, їм запам'яталося найбільше (проводиться міні-експрес-опитування). Потім можна обговорити спільний досвід, сформувавши за допомогою мозкового штурму різні пояснення однієї й тієї ж події. Щодо власне наукового повідомлення, то студенти повинні зрозуміти, що, як і вони, вчені, досліджуючи певну наукову тематику, не можуть повністю ізолюватися від власного життєвого досвіду, який, щонайменше, впливає на вибір теми, розстановку акцентів, спосіб формування висновків тощо. Через це в науці не слід остерігатися розробляти одну тему, тому поширена колективна наукова співпраця, адже завдяки такій інтелектуальній кооперації формується принципово новий інтелектуальний продукт, збагачений індивідуальним досвідом низки дослідників. У зв'язку із цим вважаємо хибною практику централізованої (в масштабах держави) координації тем наукових, зокрема дисертаційних,

досліджень.

«Наукові меседжі зазнають комерційних втручань». Це положення щодо української науки не надто дієве в силу обмеженості фінансування, проте його можна тлумачити і в іншому сенсі: на якість наукового повідомлення впливають традиції наукових шкіл, спосіб розв'язання проблеми інтелектуальної власності, редакційна політика видань. «Всі наукові повідомлення є носіями певних цінностей». Попри достатню суперечливість, це твердження впливає з попередніх, крім того, в кожній науковій спільноті є власні уявлення про доцільність розробки певної наукової тематики, а ще – кожне з наукових повідомлень проходить крізь сито самоцензури дослідника. Завдяки цьому відбувається специфічне відсіювання одних ідей та просування інших, при цьому мотиви можуть бути не лише науковими, а й кон'юнктурними чи мати соціальний характер. Сучасний науковий світ захоплений пошуком нових і найновіших технічних чи технологічних здобутків, що цілком закономірно, проте всі розуміють, що реальність творить людина, ніби «викреслюючи» небажане. Тому питання «що і чому відсіяв цей дослідник, вирішуючи певну наукову проблему», залишається відкритим. Хорошим прикладом для студентів є історія «випадкових» і «забутих» винаходів, відкриттів. В цілому, вивчення перелічених засад, спрямованих на формування та розвиток медіаграмотності, прямо не переслідує мети переходу на суттєво вищий рівень власне медіаграмотності. Скоріше, це озброєння студента, майбутнього науковця, бізнесмена, працівника чи власника виробництва, засобами, з допомогою яких йому буде легше орієнтуватися в інформаційно перенасиченому просторі. З цього приводу D. Gillmor [5] сформулював принципи нової медіаграмотності для журналістики, виділивши принципи медіаспоживання та медіаторчості. Безперечно, ці твердження ближчі до принципів сучасної журналістики, проте їх не варто ігнорувати в роботі над науковими публікаціями, оскільки вони можуть бути прийняті як особисті установки, отже, впливатимуть на формування мотивації, точки зору дослідника, визначатимуть ступінь його наукової активності та ефективності. Виходячи з цього, вважаємо, що їх теж варто обговорити з учасниками студентського наукового гуртка як передумови до їх власних історій успіху. Одним із застосованих педагогічних прийомів була зміна статусу цих положень із принципів на мотиваційні гасла, при цьому їх граматично переформили на висловлювання від першої особи. Власний досвід засвідчує, що освітня, в тому числі й наукова, активність студентів підвищується щойно вони пристають на сформульовані D. Gillmor [5] умови.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Підсумовуючи написане, зазначимо, що проблема медіаграмотності є актуальною для вищої освіти в Україні, оскільки, крім власних прямих змістів, як-от навички аналізувати й оцінювати медіа, вона включає також ширшу філософсько-освітню проблему посередництва в системі «інформація-особистість-інформація». Понад те, вважаємо, що медіаграмотність, в перспективі, розвиватиметься до окремої компетентності, що буде тісно пов'язано із розвитком академічної чесності. Через це пошук шляхів реалізації освітньо-наукових університетських програм повинен також включати і розробку низки заходів із підвищення медіаграмотності як студентів, так і викладачів, відповідно, здійснення освітніх досліджень з цієї тематики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Духаніна Н.М. Педагогічні умови застосування медіаосвітніх

технологій у підготовці магістрів комп'ютерних наук: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук. К., 2011. 20 с.

2. Матвійчук М.М. Формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук. К., 2014. 21 с.

3. Медіаосвіта та медіаграмотність / Ред.-упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенко [за наук. ред. В.В. Різуна]. К., 2012. 352 с.

4. Ashrafi-rizi H. A survey on rate of media literacy among Isfahan University of Medical Sciences' students using Iranian media literacy questionnaire [Electronic resource] / H. Ashrafi-rizi, Z. Ghazavi, Khorasgani, F. Fateme Zarmehr, Z. Zahra Kazempour // Journal of Education and Health Promotion. 2014. V.3. Retrieved from: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4089109/>

5. Gillmor D. Principles for a new media literacy [Electronic resource]. Retrieved from: https://cyber.law.harvard.edu/sites/cyber.law.harvard.edu/files/Principles%20for%20a%20New%20Media%20Literacy_MR.pdf

6. Goodman S. Social Media Literacy: The 5 Key Concepts [Electronic resource]. Retrieved from: <http://www.edutopia.org/blog/social-media-five-key-concepts-stacey-goodman>

7. National Association for Media Literacy Education. Core Principles of media Literacy Education in the United States [Electronic resource]. Режим Retrieved from: <http://www.blinginc.com/NAMLE-CPMLE-w-questions2.pdf>

8. Yildiz M. N. Handbook of Research on Media Literacy in the Digital Age / M. N. Yildiz, J. Keengwe. 2015. 532 p.

ТЕМА 5 СИСТЕМА ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ЗВО

Смолінська О.Є., Купчак Т.З., Дзюбинська Х.А. Феноменологія родознавства у культурно-освітньому просторі університету. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.* 2018. № 4. С. 96–102. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkkm_2018_4_19

Завдання для опрацювання

1. Ознайомтеся зі змістом публікації.
2. Проаналізуйте параметрологічну модель.
3. Чому, на Вашу думку, в культурно-освітньому просторі присутні компоненти, що прямо не впливають на результати навчання?
4. Наведіть 3 аргументи «за» те, щоби родознавча діяльність відбувалася в освітньому процесі ЗВО, і три аргументи «проти». Стисло (по 1-2 речення) обґрунтуйте їх.

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ РОДОЗНАВСТВА У КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ УНІВЕРСИТЕТУ

Мета статті – вивчити теоретичні та практичні засади родознавчої діяльності в культурно-освітньому просторі університету. **Методологічний базис** наукового дослідження складають феноменологія, ключові підходи аналітичної та комунікативної філософії, системний підхід до родознавства як однієї з культурних практик в культурно-освітньому просторі університету. **Наукова новизна** полягає в осмисленні феноменології родознавства в інтегрованому теоретико-практичному контексті педагогіки та культурології. У статті обґрунтована доцільність застосування феноменологічного підходу до родознавства у вищій освіті; з'ясовані окремі аспекти родознавства як феномену української вищої освіти; укладена параметрологічна модель концепції цілісної родознавчої діяльності у період здобування вищої освіти. **Висновки.** Феноменологія родознавства на етапі здобування вищої освіти близька до феноменології творення індивідуальної історії суб'єктами системи вищої освіти. Родознавство у вищій освіті розвивається під впливом багатьох різнорідних чинників, серед яких є й такі, що видозмінюють сенси, продуковані феноменом родознавства у культурно-освітньому просторі університету, деформують цю діяльність, тому суттєвого значення набуває якість педагогічного супроводу. До параметрів моделі цілісної концепції родознавчої діяльності у закладі вищої освіти входять: її інтегрованість в освітні програми; предметна сфера; родознавчий компонент, що реалізується у ній; вид педагогічного супроводу; результат родознавчої діяльності та спосіб його презентації.

Ключові слова: родознавство, родознавча діяльність, вища освіта, культурно-освітній простір, університет, культурна практика.

Актуальність теми дослідження. Аналіз сучасних науково-педагогічних досліджень і практик засвідчує наявність щонайменше двох виразних взаємозаперечних тенденцій: по-перше, до інтеграції педагогічної науки і практики з філософією, психологією, культурологією, іншими науками та, по-друге, до її емансипації з акцентом на дидактико-технологічних підходах. Щоправда, вивчення останніх дозволяє зробити висновок про їх базованість на комунікаціях, що вказує на певну штучність окреслення чітких меж педагогічного знання шляхом його відокремлення від інших соціально-гуманітарних наук. Тому пристаємо на позицію органічності існування педагогічної теорії та практики у системі

соціально-гуманітарного знання. Додатково зазначимо, що комунікативна філософія (К.-О. Апель, Ю. Габермас, П. Ульріх) означає загальну спрямованість наук, в тому числі – педагогічної теорії та практики, на інтерсуб'єктивність, тобто на засади універсальності знання, етичних норм і цінностей, визначених як консенсус, досягнений у дискурсі.

Феноменологічні дослідження у проблемному полі педагогіки також мають власну специфіку: з одного боку, вони є поширеними (достатньо проаналізувати дисертаційну тематику), з іншого – глибший погляд на проблему засвідчує значне подрібнення об'єкта, коли, завдяки дидактико-технологічному підходу досліджуються феномени порядку конкретно (спеціально)-методологічного порядку. Однак, крім них, існують також і вищі, загальнонаукові та філософські, методологічні рівні. До них можна віднести феномен родознавства, який осмислюється на всіх названих рівнях.

Стан наукової розробки проблеми. Феномен родознавства не залишається поза увагою етнопедагогіки [20] та народної, зокрема родинної, педагогіки (фамілогії) [19]. В аспекті духовності родового самопізнання [23] та як форму творчого освоєння результатів, засобів, предметів культуротворчої суспільно-історичної діяльності народу [24] його досліджує у своїх працях С. Черепанова. Є статті, присвячені генеалогічним дослідженням на основі відомостей геноміки [11], їх кількість із плином часу зростатиме. Проте в аспекті гуманітаристики більшого поширення набули родознавчі дослідження з використанням етнографічних [3], фольклористичних [14], лінгвістичних (ономастичних, топонімічних) [10, 16] та історичних (зокрема генеалогічна евристика [22]) [2, 9, 21] методик. Однак, на відміну від родознавчих досліджень, базованих на геноміці, які активно розвиватимуться найближчим часом, на що вказує стрімкий розвиток генетики, біотехнологій, увиразнюється тенденція щодо зниження наукової уваги до власне соціально-гуманітарних аспектів розвитку цієї тематики. Оскільки геномні дослідження зараз є вартісними, доступними інструментами для широкого загалу залишаються історичні, етнографічні, фольклористичні, лінгвістичні методи, ознайомлення з дієвістю яких та мотивація до родознавчої діяльності формують один із феноменів освіти, зокрема вищої, – родознавство.

Мета написання статті – вивчення теоретичних та практичних засад родознавчої діяльності в культурно-освітньому просторі університету. Для її реалізації слід вирішити низку завдань:

- обґрунтувати доцільність застосування феноменологічного підходу до родознавства у вищій освіті;
- з'ясувати аспекти родознавства як педагогічного та культурологічного феномену української вищої освіти;
- укласти параметрологічну модель концепції цілісної родознавчої діяльності у період здобування вищої освіти.

Виклад основного матеріалу

Оскільки феноменологія, розпочавшись від Гуссерлевого “Назад до речей”, надає суб'єктам та об'єктам пізнання індивідуального виміру, її застосування до освітньої проблематики полягає у формуванні індивідуалізованих сенсів та значень. При цьому індивідуальність розуміється як одиничність, тому охоплює не лише особистість, а й колективність як одиничний суб'єкт. Під ці критерії у вищій освіті підпадають як студент, викладач, так і університет у вимірі його культурно-освітнього простору, де й відбуваються процеси суб'єктивації та об'єктивації [18], отже існують феномени.

В цілому, родознавство як феномен культуро-орієнтованої діяльності в університеті перебуває в рамках підходів аналітичної та комунікативної філософії, зокрема її витоків – філософії Л. Вітгенштайна. Згідно з тим, що, за Л. Вітгенштайном, реальність не існує для нас поза способами її сприйняття та опису, які саме й окреслюються рамками національного чи родового, ми маємо справу не зі самим світом, а з певним чином сприйнятим та осмисленим світом (світом родовим, світом національним тощо). Саме з цих позицій культурно-освітній простір університету теж є одним зі світів, а його інтеграція із попередніми – це шлях неперервності логіки розвитку й інтеграції смислів, у яких

родознавство є однією зі зв'язкових ланок.

Згадана вище тенденція до розвитку геномно базованих родознавчих досліджень, як і позитивістична модель традиційної дидактики, згідно з якою дидактичні принципи впливають із психофізіологічних особливостей пізнавального процесу, сприяють подальшому утвердженню феноменологічних підходів. Проте, як ми вже зазначали, методологічний рівень феноменів може різнитися, відповідно й освітній ефект від застосування методологій – теж. Родознавство є індивідуалізованим виміром історії, тому його можна трактувати як феномен однієї з культурних практик університету [15] (історія родини-історія народу, історія закладу-історія освіти), орієнтованих на формування низки загальних компетентностей як основи для реалізації засад державної політики у сфері освіти та першого з принципів освітньої діяльності – людиноцентризму [7, ст. 6, п. 1]. Як “філософія свідомості” феноменологія може також стати ефективним методом дослідження світу... свідомості і, таким чином, здатна посісти важливе місце у віялі методологічних ідей педагогіки”, – зазначає Куренкова Р.А. [8]. Інший аспект родознавства у руслі філософії освіти виокремлює С. Черепанова: “Праксеологічно вагомим вважаємо родознавчий підхід до філософії освіти. Із цих позицій йдеться про нові світоглядні й духовно-ціннісні можливості соціалізації поколінь” [23, 306].

Таким чином, феноменологічний підхід до родознавства у вищій освіті має два виміри: методологічний (феномени суб’єктивації та об’єктивації індивідуальної історії в культурно-освітньому просторі університету) та практично-діяльнісний (феномен творення індивідуалізованого виміру історії).

У побудові цілісної концепції родознавчої діяльності студентів ми виходили з декількох аргументів: по-перше, соціально-культурної спрямованості родознавства, по-друге, педагогічної доцільності різноманітної освітньо-наукової активності, по-третє, внутрішньої різноманітності та зовнішньої цілісності структури родознавчої роботи.

Загальні тенденції розвитку засвідчують, що прогрес освітніх систем як культурних [4] тривав у напрямі від локального до загального, тобто від національної традиції – до, наприклад, європейської, опертої на найкращі національні традиції й цінності. Зародження цієї тенденції припало на початок ХХ століття, коли в європейському освітньому дискурсі після Першої світової війни на порядку денному постало питання побудови держав-націй, отже й їх освітніх систем, у тому числі – систем вищої освіти й національних наукових структур (академій). В Україні різні підходи у рамках цього дискурсу можна відслідкувати, наприклад дослідивши полемічно пов’язані позиції М. Пирогова (“Університетське питання”) і К. Ушинського (“Педагогічні твори Пирогова”), М. Грушевського (“За український університет”) та В. Вернадського (“Про основи університетської реформи”) [17]. Однак історичні обставини перервали формування цієї концепції, замінивши її національний компонент ідеологією творення штучної, радянської, нації, тоді як в Європі після Другої світової війни процес становлення національно орієнтованих систем тривав, а по завершенню формування перейшов на інтеграційний етап.

У рамках радянського періоду родознавство як індивідуальна історія репресивними методами підмінювалося колективною, наслідком чого стала байдужість до історії роду, знання якої могло бути небезпечним для особи. О.П. Довженко вклав репліку про руйнівні наслідки такого безпам’ятства в уста німецького офіцера-окупанта: “Ти знаєш, вони не вивчають історії. Дивовижно. Вони вже двадцять п’ять літ живуть негативними лозунгами одкидання бога, власності, сім’ї, дружби! У них від слова „нація“ остався тільки прикметник. У них немає вічних істин” [5, 28]. Це один із історико-політичних аспектів феномену родознавства в Україні.

Ще однією з особливостей феноменології родознавства як індивідуальної історії, який, із незначним часовим інтервалом, прийшов на зміну радянському ставленню до історії роду (народу), стали глобалізаційні процеси (в тому числі – мультикультуралізм) як реалія західного світу, що раптово відкрилася перед українським суспільством, отже й освітою. Якщо європейські країни протягом ХХ століття виформували культурну ідентичність, яка

органічно усталася, то ми повернулися у дискурс початку минулого століття, до М. Грушевського та В. Вернадського. Насамперед це відобразилося на історико-культурних дослідженнях у різних галузях, зокрема й у педагогічній науці, проявившись пошуком та вивченням персоналій, чії погляди могли б лягти в основу “педагогічного родоvodu” властиво в руслі творення індивідуальної історії української педагогіки. Аналогічні тенденції виникли й у культурно-освітньому просторі університетів, які протягом 90-их рр. ХХ століття створили свої індивідуальні історії, конкретизували їх через окреслення кола важливих персоналій, таким чином формуючи історію системи вищої освіти. Отже, феномен родознавства можна характеризувати на рівних рівнях: системно-науковому, університетському. В руслі нашої теми вважаємо доречним розглядати його як одну із університетських культурних практик [15].

Достатньо серйозною проблемою сучасної української вищої освіти, особливо на тлі актуальних тенденцій розвитку інституту сім’ї, є відсутність обговорення проблеми глибини інтегрованості професійного життя лікаря, технолога, економіста, юриста, інших фахівців до родинного в широкому (рід, народ) та вузькому (сім’я) змістах. Теза необхідності такої інтеграції існує в культурно-професійному просторі “за замовчуванням”, тобто ніби й не заперечується, але й відповідей на нові питання щодо якості поєднання професійного контексту існування та соціокультурного ні освіта, ні наука не дають. Таким чином, його розв’язання залишене особистості та церкві як суспільному інституту. Це – наступний аспект феномену родознавства: виведення його за межі дискурсу вищої освіти.

Отже, родознавство на етапі вищої освіти виявляється як особливий соціально-культурний феномен дорослості, творення індивідуальної та суспільної історії в актуальних умовах кризи соціального інституту сім’ї. Звідси впливає педагогічна доцільність освітньо-наукової активності з родознавчої тематики на етапі здобування вищої освіти, коли вже набули виразних обрисів результати ідентифікаційних процесів, одним із елементів якого є становлення часової транспективи. Юнацький вік у цілому характеризується нормативною транспективою, коли теперішнє Я більше тяжіє до майбутнього, ніж до минулого, тоді як суттєвою характеристикою етапу дорослості, до якого студенти переходять ще у період навчання в університеті, є суб’єктивно-гармонійна транспектива. Вона полягає у пов’язаності всіх трьох часів (минулого, теперішнього і майбутнього) у свідомості особистості. Зважаючи на відмінності цих двох часових комбінацій, одним із завдань університетської освіти є приєднання минулого часу та їх гармонізація у вимірі особистості, саме цьому і сприяє родознавча діяльність.

Концептуальний підхід до родознавчої діяльності як до освітньо-наукової проблеми відкриває широкі можливості в аспекті якісної реалізації освітніх програм у культурно-освітньому просторі закладу вищої освіти, особливо – університетського типу. Таким чином поєднуються різні цикли: загальної, професійної та практичної підготовки, відбувається поступове залучення студентів до науково-дослідницької діяльності. В основу концепції родознавства, на нашу думку, можна покласти тезу про трансцендентальну онтологічну єдність понять “рід”, “народ” та “природа”, ґрунтуючись на їх етимологічній спорідненості. Походження слів “народ” [6, Т. 4, с. 43] і “природа” [6, Т. 4, с. 576] від слова “рід” [6, Т. 5, с. 88] увиразнює можливість інтеграції індивідуального, колективного та середовищного компонентів організації родознавчої діяльності студентів. Це складає педагогічний аспект феномену родознавства на етапі вищої освіти.

Рисами, які, поки що, об’єднують освітні програми всіх спеціальностей бакалаврського рівня, є вивчення української мови, історії України (в т. ч. – історії української культури), культурології, філософії (зокрема – вітчизняної філософської думки), а також традиційні ще для радянського періоду колективні підходи до виховної роботи у ЗВО, які, проте, щораз частіше втілюються через індивідуальні культурні практики студентів. У цьому вбачаємо низку можливостей в аспекті побудови цілісної родознавчої концепції освітньо-наукової орієнтованості. На основі накопиченого у Львівському національному університеті ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Ґжицького досвіду, що має позитивну

результативність, нами укладена параметрологічна модель педагогічної організації та супроводу родознавчої діяльності (рис.1).

Провідним видом педагогічного супроводу родознавчої діяльності є організаційно-методичний з поєднанням індивідуальних та колективних форм, а методом вважаємо індивідуально-проективний. Його результатом щодо тих видів родознавчої діяльності, які відбуваються в рамках освітніх програм, є портфоліо у вигляді наукових повідомлень, рефератів, доповідей, схем родовідних дерев, описового альбому, а щодо тих, які здійснюються поза ними, – портфоліо у вигляді фото- й відеозвітів, концертна, дозвіллева діяльність, відображені в газеті й на сайті університету презентації, в репортажах.

Методична література, присвячена тематиці вивчення родоvodu, пропонує низку форм родознавчої діяльності, серед яких – збір та аналіз документації (в т. ч. сімейних та історичних архівів), спогадів, побудова дерева роду й створення “Літопису родини” (паперовий, електронний, комбінований), та способів їх презентації [1, 12, 13, 21].

Практика ж педагогічного супроводу родознавчої діяльності в університеті засвідчує, що в ній особливої ваги набуває міжпоколінна комунікація. Формування “Літопису родини”, крім фотографій, копій документів, передбачає відео-, аудіофіксацію спогадів представників старшого покоління, їх можливе дешифрування у письмовій формі зі збереженням індивідуальної мовленнєвої автентики. Таким чином, студенти, завершуючи навчання в університеті, мають сформоване портфоліо, що містить результати їхніх власних родознавчих досліджень, які охоплюють широкий контекст відомостей про рід. Ключовими ж засадами педагогічної доцільності формування цілісної концепції родознавчої діяльності є: її орієнтованість на розвиток соціокультурних компетентностей випускників; стимулювання наукової активності студентів, пропедевтичним видом якої є вивчення роду; різноманітність видів та форм родознавства як діяльності надає широкі можливості для урізноманітнення педагогічного супроводу, тобто розвитку педагогічної творчості викладачів.

Отже, педагогічним аспектом феномену родознавства є можливість створення цілісної функціональної концепції культурно-освітньо-наукової діяльності студентів та викладачів у культурно-освітньому просторі закладу вищої освіти.

Наукова новизна цього дослідження полягає у тому, що вперше сформована цілісна концепція родознавчої діяльності у закладі вищої освіти, визначені параметри та укладена її модель, що об'єднує культурологічні й педагогічні аспекти родознавства. Продовжене вивчення культурних практик, що реалізуються в культурно-освітньому університеті [15; 18], при цьому дослідження родознавства як філософсько-культурно-освітнього феномену орієнтоване на інтердисциплінарний та компетентнісний підходи, що відповідає сучасним тенденціям науки й освіти. Таким чином, у статті знайшло свій розвиток те з положень феноменології культури, за яким культура виступає загальним аспектом всіх інших феноменів, в аспекті цього дослідження — індивідуальної історії (як спосіб її редуції (радянський період) і рефлексії (як мета формування соціокультурних компетентностей)), індивідуалізації освітньої траєкторії студента, педагогічної творчості викладачів та розвитку культурно-освітнього простору університету.

Фрагментарна інформація з родознавства				
Інтегрованість в освітні програми	Предметна сфера	Родознавчий компонент	Вид педагогічного супроводу	Результат родознавчої діяльності
В рамках освітніх програм	Українська мова за професійним спрямуванням	Вивчення студентами походження своїх прізвищ як родових імен	Організаційно-методичний, консультативний, контрольний	Індивідуальний проект: наукове повідомлення з української мови “Ім’я мого роду”
	Історія України та української культури / Історія української культури / Культурологія (залежно від освітньої програми)	Складання родоводу та його захист як практична культурологічна діяльність		Індивідуальний проект: структурний дослідницько-графічний проект “Генеалогічне дерево мого роду”, альбом-проект “Літопис родини”
	Філософія	Вивчення світоглядних засад української філософії втілених засобами фольклору, зокрема щодо осмислення співвідношення людини і родини як одиничного та загального, свідомого та несвідомого, буття й свідомості тощо		Індивідуальний проект: наукова доповідь-презентація “Світ очима українців”
	Біологія / Екологія / окремі дисципліни освітніх програм циклу фундаментальної підготовки	Локальні краєзнавчі розвідки, в тому числі топонімічні дослідження населених пунктів, звідки родом студенти (особлива увага – малим)		Індивідуальний проект: реферат із краєзнавства “Назви, які мене оточують”
Поза рамками освітніх програм	Основи української державності, культури та духовності – позакредитна дисципліна для студентів всіх освітніх програм	Опрацювання народознавчого компоненту, екскурсійна крає- та культурознавча діяльність	Організаційно-методичний	Індивідуальний проект, практична колективна діяльність переважно споглядального характеру
	Мистецькі культурні практики	Виконавська практика (хорова, хореографічна, ансамблевий спів, гра на народних інструментах тощо)	Організаційно-виконавська діяльність, мистецько-педагогічне наставництво (провід)	Індивідуальний /колективний проект, практична культурно-мистецька діяльність: низка мистецьких проектів “Свята й обряди у нашому житті”, дослідження й відтворення фольклорних традицій родини, краю
Індивідуальне інформаційно наповнене портфоліо				

Рис. 1. Параметрологічна модель концепції родознавчої діяльності у закладі вищої освіти

Висновки та перспективи подальших досліджень

Згідно із поставленими завданнями нами обґрунтована доцільність застосування феноменологічного підходу до родознавства у вищій освіті. Вважаємо, що феномени суб'єктивності та об'єктивності індивідуальної історії, як і феномен її творення формують феноменологію родознавства у культурно-освітньому просторі університету.

Окремими аспектами родознавства в українській вищій освіті є: перерваність її соціокультурної традиції; утвердження радянського квазіродознавства; виведення родознавства за межі дискурсу педагогіки вищої освіти.

Концепція родознавчої діяльності у період здобування вищої освіти ґрунтується на параметрах інтегрованості родознавчого компонента в освітні програми спеціальностей, предметної сфери, родознавчого компонента, видів педагогічного супроводу, результату (і форми його презентації) родознавчої діяльності.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розвитку методики родознавства як одного з видів (само)освітньої діяльності у закладі вищої освіти, вивченні інших видів культурних практик у культурно-освітньому просторі університету.

Література

1. База жителів України 1650–1920 рр. народження. URL: <https://pra.in.ua/uk> (дата звернення: 17.07.2018).
2. Бегей С. Родина : історико-етнографічний нарис. Львів : Українські технології, 2004. 32 с.
3. Вовк Хв. Студії з української етнографії та антропології. К. : Мистецтво, 1995. 335 с.
4. Герчанівська П.Е. Аналіз культури в парадигмі теорії систем. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. Київ, 2017. № 1. С. 3–7.
5. Довженко О.П. *Україна в огні*. К. : Радянський письменник, 1990. С. 16–102.
6. *Етимологічний словник української мови: в 7 т. / редкол.: О. С. Мельничук та ін. К. : Наукова думка, 1982.*
7. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 17.07.2018).
8. Куренкова Р.А. Феноменология образования: современный диалог философии и педагогики. URL: <http://www.congress2008.dialog21.ru/Doklady/11010.htm> (дата звернення: 17.07.2018).
9. Лобко Н. Теоретичні та практичні питання реконструкції родоводів українців URL: http://history.org.ua/JournALL/sid/sid_2012_20/10.pdf (дата звернення: 17.07.2018).
10. Лучик В. В. Етимологічний словник топонімів України / відп. ред. В. Г. Складенко. К. : ВЦ «Академія», 2014. 544 с.
11. Manrubia S.C., Derrida B., Zanette D.H. Genealogy in the Era of Genomics Models of cultural and family traits reveal human homogeneity and stand conventional beliefs about ancestry on their head. *American Scientist*. 2003. March–April. Vol. 91. P. 158–165.
12. Методики дослідження родоводу. *Історична довідка про основні напрямки генеалогічного дослідження*. URL: http://shev.gov.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=6867&Itemid=480
13. Музей сім'ї та родоводу. URL: https://centre-wf.io.ua/s2436411/muzey_sim
14. Народ скаже – як зав'яже: українські народні прислів'я, приказки, загадки, скороговки / упоряд. та передм. Н.С. Шумади. К. : Веселка, 1985. 178 с.
15. Павлова О. Культурні практики університету: між дисципліною та дискурсом. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2017. № 4. URL: <http://visnyknakkkim.in.ua/index.php/visnyk/article/view/1070/953> (дата звернення: 17.07.2018).
16. Зосимов А.М. Словник українських прізвищ: у 2-х т. Харків : Золоті сторінки, 2015.
17. Смолінська О.Є. *Становлення концепції українського університету*. Вища школа. 2014. № 9. С. 22–31.
18. Смолінська О.Є. Теоретико-методологічні основи організації культурно-освітнього простору педагогічних університетів України : монографія / за науковою редакцією проф. Г. П. Васяновича. Суми : Університетська книга, 2014. 362 с.

19. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка. К.: ІСДО, 1996. 288 с.
20. Сявакко Е., Волков Г. Этнопедагогика. М. : Издательский центр «Академия», 1999. 168 с.
21. Томазов В.В. Генеалогія історична. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Genealogija_istorychna (дата звернення: 17.07.2018).
22. Христова Н.М. Генеалогічна евристика: алгоритм та джерела. URL: http://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_1_2011/24.pdf (дата звернення: 17.07.2018).
23. Черепанова С.О. Філософія освіти: духовність родового самопізнання. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. 2013. Вип. 41(1). С. 300–313.
24. Черепанова С.О. Філософія родознавства. К. : Знання, КОО, 2008. 460 с.

ТЕМА 6

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ. МАСОВІ ФОРМИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ЗВО

Смолінська О.Є., Купчак Т.З. Використання фольклорних традицій у мистецькій просвіті студентської молоді (з досвіду організації “Свята гаївки” у Львівському національному університеті ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького). *Актуальні питання мистецької педагогіки*. 2017. № 6. С. 66–72. URL : <http://apmp.kgpa.km.ua/Files/APMP06/15.pdf>

Завдання для опрацювання

1. Ознайомтеся зі змістом публікації.
2. Знайдіть на сайті нашого університету положення про молодіжний фестиваль української автентичної культури «Гаївки-фест», що є наступником «Свята гаївки». Визначте спільні та відмінні риси цих масових форм виховної роботи, зокрема щодо цілей, учасників, функцій організаторів.
3. Використавши фольклорний обряд гаївкування, укладіть сценарій короткотривалого (15 хв.) масового виховного заходу (флешмобу, конкурсу, гри на перерві тощо).

Використання фольклорних традицій у мистецькій просвіті студентської молоді (з досвіду організації “Свята гаївки” у Львівському національному університеті ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького)

У статті викладений сценарій позааудиторного заходу мистецько-просвітницького змісту “Свято гаївки”. Це — одна з активних форм організації дозвілєвої діяльності, загальним завданням якої є сприяння становленню соціальних і комунікативних компетентностей студентства у ході неформального спілкування та взаємодії. Ще одним із завдань, що було успішно вирішене, є соціалізація молоді в культурно-естетичному та національно-патріотичному аспектах. Зростання інтересу до україністики, її своєрідне перетворення на сучасний тренд, переміщення населення в межах держави, отже, якісні зміни в контингенті студентів — все це зумовило необхідність активізації впливу університетського культурно-освітнього простору щодо об’єднання спільноти на основі культурно обумовлених універсалій. Однією з них є спільна для всієї України фольклорна спадщина, тяглість якої як культурної традиції була неперечною, хоч і, певним чином, змінною. Така тенденція засвідчила її життєздатність, отже, далеко не вичерпані освітні можливості. Організація загальноуніверситетського свята на основі активної спільної діяльності (не пасивного споглядання), вивчення спільної для всіх українців більш ніж двотисячолітньої спадщини — потужний засіб залучення студентів до університетського життя, формування об’єднаного культурно-освітнього простору, особливий вплив на перебіг комунікативних процесів.

Ключові слова: університет, студенти, гаївки, дозвілєва діяльність, позааудиторна робота, культурно-освітній простір.

Поставка проблеми у загальному вигляді та її зв’язок із важливими науковими і практичними завданнями. Сучасний етап розвитку вищої освіти дуже радикально змінює підходи до виховної роботи, інтегруючи її в освітню, отже, нерідко, знижуючи її вагомість. Цьому є об’єктивна передумова: перехід від колективних до індивідуальних освітніх форм, студенто-, а не процесоцентрований спосіб організації освітньої діяльності. Додатково ще слід назвати відхід від принципу обов’язковості у залученні студентів до організованого дозвілля, а також суттєве переважання у студентів власне розважально-відпочинкових потреб над пізнавально-розвивальними. Суттєвий вплив на позааудиторну роботу також має

зниження частки безпосередніх комунікацій, у яких кожен самовиражається відповідно із власними сформованими якостями (як, наприклад, в усному мовленні), на протигагу зростанню опосередкованих, де завжди є можливість підготовленості та відкорегованості (як у писемній формі мовлення).

Водночас, актуальність власне безпосередніх комунікацій, розвитку здатності до ефективного етичного й етикетного спілкування зі суб'єктами взаємодії та в колективі (групі) як однієї із загальних компетентностей для професіоналів будь-якого фаху обумовлюють необхідність залучення в освітньо-комунікативний досвід студентів практики безпосередньої взаємодії. Ефективним методом досягнення цієї мети, як свідчить досвід, є організація фольклорних свят, дієвість яких щодо вищих навчальних закладів є значно недооціненою.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Дослідження та публікації з цієї тематики можна поділити на декілька груп: фольклористичної тематики та педагогічної (для музичних спеціальностей та для педагогічних). При підготовці сценарію були використані різні джерела. Насамперед — низку веснянок було записано Тетяною Купчак у ході здійснених польових досліджень в с. Корчин Радехівського району Львівської області та с. Долобів Самбірського району Львівської області [10]. Крім того, використано також матеріали зі збірників [1; 2; 3; 4; 16; 17]. При підготовці також вивчено етнографічну розвідку О. Воропая [5], підручник для музичних спеціальностей [7] посібник для філологічних [12], наукове дослідження з педагогіки [14], оскільки значних зусиль було докладено власне у формуванні позитивної мотивації студентів щодо їх участі у “Святі гаївки”, що здійснювалося шляхом їх ознайомлення зі сутністю цього весняного дійства, таким чином реалізовано теоретичну частину мистецько-просвітницької роботи.

Виділення невирішених проблем, яким присвячено статтю. Аналіз літературних джерел та практики проведення фольклорних свят у вищих навчальних закладах засвідчує, що існує суперечність між ступенем інформаційно-наукової насиченості та практикою організації творчої виконавської діяльності студентів вищих навчальних закладів, особливо — нефілологічних та непедагогічних спеціальностей. Особливо чітко це проявляється у доступності відповідних методичних розробок для вищої освіти. Саме це обґрунтувало написання статті.

Метою написання статті є проаналізувати та популяризувати інтерактивні дозвіллієві форми у вищому навчальному закладі.

Для цього поставлені такі **завдання**: на основі вивченого досвіду, зібраного фольклорного матеріалу укласти методично доречну організаційну послідовність проведення “Свята гаївки” як елемента мистецької просвіти студентів; поширити здобутий досвід.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Підготовка і проведення “Свята гаївки” у Львівському національному університеті ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, щоб досягти поставлених мистецько-просвітницьких цілей, включали низку етапів:

- підготовчий (збір, музична та методична обробка матеріалів, написання сценарію), запрошення вокального тріо автентичного співу “Родовід”;
- первинний (теоретично-просвітницький, мотиваційний) — інформування студентів про суть обряду гаївкування, заохочення до музично-виконавської діяльності, визначення можливих лідерів, які асистуватимуть в організації, формування груп;
- репетиційний;
- “Свято гаївки” - колективне гаївкування згідно зі сценарієм;
- завершальний (заохочення найбільш активних учасників участю в радіопередачі Львівського радіо “Ранкова панорама” [11], фоторепортаж, підготовка новинового повідомлення для університетського сайту [6]).

Первинне ознайомлення зі змістом і сутністю гаївкування

В контексті огляду обрядової народної пісенності, окреме місце посідає весняний цикл українського фольклору – гаївки, побутування яких зафіксоване в усіх регіонах України.

Гаївки виникли в давнину як один із видів язичницької обрядовості наших предків, приуроченої переважно до фази наростання сили весняного сонця, вегетативної сили землі.

Вегетаційно-господарська тема в давніх гаївках є однією з найбільш значущих, вона пов'язана з тим, що людина, дбаючи про добрий урожай, намагалася вплинути на природу за допомогою аграрної магії. Головний обрядовий сенс гаївок зосереджений на осмисленні світоустрою, його зв'язку із природою та життям людини.

“Гаївка” є назвою народного походження, вона поширена у більшій частині України. Існують паралельні назви – “галагівки”, “гагілки”, “ягілки”, “лаголойки”, “магілки” та інші. Великодні гаївкові забави та пісні подекуди мають назву найпопулярніших перших пісень – “Галя”, “Жук”, “Воротар”, “Перепілка” чи похідних від них висловів (“гратись в Галі”, “водити жука”, “грати вербової дощечки”). У деяких місцевостях ці пісні називають “великодніми співанками”, “великодніми піснями”. Багато вчених досліджували походження назв і розшифровували значення та символіку текстів гаївок: Ф. Колесса [9], С. Килимник [8], Л. Храплива – Щур [18], О. Смоляк [15], В. Скуратівський [13], інші. На сьогодні питання походження і первісного значення назв “гаївка”, “ягілка” та інших не має одноставного наукового вирішення.

На гаївках учасники беруться за руки, творять коло або видовжений еліпс, видовжену лінію, яку веде провідник закрутами, або у формі підкови. Усі кола ведуться за рухом сонця. Словесний текст, мелодія, танкові рухи, міміка, драматична дія – сплітаються в одну цілість, що має дуже архаїчний характер і веде нас у початкову добу пісенної творчості, де словесний елемент стояв на другому плані за музичним і хореографічним. Сьогодні гаївки, втративши давнє культове значення, перейшли в забаву для молоді, зберегли лише легкий відгомін давніх космічних образів і міфологічного елемента, а саме: сонячного міту („Воротар”, „Кроковее колесо”); похоронів зими, персоніфікації й заклику весни („Вже весна воскресла”).

Найважливіше місце посідають у весняних піснях та іграх любовні мотиви: залицання, дівочькі чари, сватання („Зельман”, „Білоданчик), любов, заклики до одруження („Огірочки”, „Горошок”), дари дівчині („Вербова дощечка”, „Галя”). У гаївках розвинена символіка дії й поетичних образів: вибирання дівчини („Качури”, „Зайчик”), викуп дівчиною („Воротар”, „Мости”, „Просо”), плетення й дарування віночків – усе це символи любові й сватання; мощення мостів („Жучок”) – символ очікування милого, відкривання й закривання воріт, топтання посіву, перехід через кладку, порятунок дівчини – символи шлюбу. Наші предки вірили, що таким способом гаївки й веснянки, як і колядкові величання, пророкують та заворожують весілля.

“Свято гаївки”

Першою виконується новітня гаївка. Танок — велике коло.

Ой у Львові на горбочку

Стоїть церква у віночку

Коло неї ростуть квіти, ходять старші ходять діти (двічі)..

2. Ходять хлопці і дівчата, українські соколята

А ви хлопці не сумуйте, йдіть до церкви пісню чуйте (двічі).

2. А ми, сестри, час не гаймо, гаївочки заспіваймо,

Щоби голос наш відбився, по діброві простелився (двічі).

3. По діброві і по полю, де могили є за волю,

По травиці, по шовковій, де лежать наші Герої (двічі).

4. Вони тоді умирили, як воленьку здобували,

Ми могили ваші знаєм, і піснями завітчаєм (двічі).

Перехід на малі кола

5. Забавимось забавочки, веселої гаївочки

Най ся матір утішає, Христос з гробу воскресає [10, с.3].

“Голубка” (записано від Надії Шевчук, с. Корчин, Радехівського району, Львівської області)

1. Ми голубку ізловили, всі довкола обступили

Ти, голубко, чого тужиш?

Вибирай си кого любиш (двічі)

2. Летів голуб попід хмари, шукаючи собі пари

Ти, голубе, не жартуй же, кого любиш, поцілуй же (двічі)

3. Ой що то ми за гаївка, що під церквою стоїть дівка?

Як не хоче йти гуляти, то най йде додому спати.

4. Візьміть її за спідницю. Та й викиньте на дзвіницю,
Ти, голубе, не жартуй же, кого любиш, поцілуй же [10, с.5].

Перехід на велике коло.

3. Подоляночка [4, с.47]

Співаючи, відтворюємо рухами те, про що співається, в кінці 2 куплету "Подоляночки" із центра кола вибирають собі пару, формуючи внутрішнє коло. Коли внутрішнє коло стане великим, формується третє коло.

Перехід на одне коло, співаючи закручуємо і розкручуємо «спіраль».

4. А вже весна воскресла [17, с.210]

5. Хто видав, хто слухав (записано від Іванни Шевчук, с. Долобів Самбірського району Львівської області)

Мою жону на торзі (двічі)

2. А ми жону видали

Сама с-мо ї сховали (двічі)

3. А я Вам паски (пива, кожух, меду, гречки, свинку, цьомка, скрипку.....) дам

Свою жону викуплю (двічі)

4. А ми паску з'їмо, Тобі жони (варіанти) не дамо (двічі)

А я з цьомком зайду

Свою жону заберу [10, с.7].

Поділ на гурт хлопців і дівчат

Хлопці і дівчата стають двома рядками один навпроти одного, тримаючись за руки.

Хлопці співаючи наступають, дівчата відспівують наступаючи на хлопців.

6. Мости (записано від Надії Шевчук)

1. Пустіте нас (двічі) з гори на ягоди (двічі).

2. Не пустимо (двічі) мости поломите (двічі).

3. А як ми вам поломимо (двічі), то вам заплатимо (двічі).

4. А що ж ви нам (двічі)та за плату дасте (двічі)?

5. Заплатимо (двічі) та все талярами (двічі).

6. Не хочемо (двічі) вашої заплати (двічі).

7. Заплатимо (двічі), тим крайнім дитятком (двічі)

8. Не хочемо (двічі), крайнього дитятка (двічі).

9. А ми мости поломимо (двічі), таки поїдемо (двічі).

Переплетення рук

Два рядки один навпроти одного, з переплетеними в ліктях руками. Співаючи наступають, одні на одних. Під час останнього куплету гурт, що наступає, біжить і з розгону розриває зчеплені руки іншого гурту. Хто прорвався, той залишається на боці цього гурту. А решта знову співають і аж поки не залишиться жодного учасника в гурті нападників.

Речитатив:

Цвіток до цвіточка, листок до листочка,

Мусить від нас вийти одна паняночка, хай іде.

Цвіток до цвіточка, листок до листочка

Мусить від нас вийти один парубочок, хай іде [10, с.8].

Перехід на 3-4 кола

7. Жила-була царівна (записано від Надії Шевчук)

1. Жила-була царівна,
царівна, царівна, царівна молода.

2. Царівно бійся відьми злої .

3. Аж ось прийшла та відьма зла.

4. Засни царівно на сто літ.

5. І всі заснули вічним сном

6. Аж ось прийшов царевич, царевич молодий

7. Він поцілунком розбудив, царівну молоду

8. І було там весілля, весілля молоде [10, с.6]

Поділ кілець на два шнурки

8. Завивайтеся огірочки [1, с.119–121]

9. Вербовая дощечка [2, с.49]

Перехід — пара за парою, потічок

10. Перепілка [1, с.168]

Всі стоять у великому колі, відтворюючи рухами пісенний текст. Перепілка в середині кола, а качур пов'язує хусткою голову, колінця...

11. Ой чия ж то гуска [17, с.214]

Перехід на 1 коло

Забава “Котик і мишка” [16, с.102].

12. Вію, вію, вію,завію (записано від Іванни Шевчук) [10, с.13]

Вію, вію, вію,завію.....

Вію, вію, вію розвію.

Поділ на малі шнурки по 10-12, співаючи завиваємо і розвиваємо «равлика».

13. Грай, жучку, грай [2, с.63]

Хлопці і дівчата стають у два ряди одне навпроти одного, попарно переплітаючи руки, утворюючи «жучкові» доріжку. «Жучком» вибирали невеличку дівчинку, «жучок» іде доріжкою до її «голови», а остання пара перебігає на початок доріжки, тож дорога для «Жучка» не закінчується...

14. Заїнько [1, с.134—138]

Пара за парою з переплетеними руками, під час рефрену переміна пари.

Забава “Стодола” [10, с.26]

Хлопці сідають один другому на плечі, скільки перший може втримати та йдуть "стодолю" кругом церкви, приспівуючи:

“Іде, їде Зельман

їде, їде його брат

і його дружина,

їде, їде зельманова

усяя родина”.

(Час від часу міняються хлопці, а хто найдовше протримається, той переможець).

Забава “Ремінь” [10, с.28]

Стають дівчата й хлопці в коло по двоє (один за другим). Один другого доганяє і хто дожене, той має доторкнутися того, хто втікає. Коли доторкнеться, то той, хто втікав - доганяє, а хто доганяв - втікає.

Той, хто втікає, стає попереду якоїсь пари, тоді третій з тієї пари втікає і т. д.

Висновки та перспективи подальшого розвитку проблеми. Підведені підсумки, позитивні відгуки дозволяють рекомендувати сценарій “Свята гаївки” для використання у вищих навчальних закладах незалежно від їх освітньо-професійної спрямованості.

Державотворення неможливе без повернення до першоджерел життя народу, першооснов буття нації, що формує почуття національної самосвідомості і гордості за свою землю, свій народ, історію. Звертання до традицій зовсім не означає нехтування сьогоденням. Тільки осмисливши минуле, пізнавши витоки своєї культури та історії, можна й чіткіше зрозуміти сьогодення і творити майбутнє.

Список використаних джерел

1. Верховинець В.М. Весняночка / Василь Миколайович Верховинець. — К. : Музична Україна, 1989. — 342 с.

2. Веснянки / [укл. : Н.С. Шумада]. — К. : Дніпро, 1984. — 110 с.

3. Веснянки / [упор. : М. Грицай]. — К. : Музична Україна, 1970. — 175 с.

4. Вийди, вийди, сонечко: українські народні пісні для дітей / [упор. В. Турбовський]. — К. : Музична Україна, 1981. — 78 с.

5. Воропай О. Звичаї нашого народу: етнографічний нарис: в двох томах / Олекса Воропай. — Т. 1. — К. : Оберіг, 1991. — 455 с.

6. Гаївки на Пекарській [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://vet.edu.ua/90-news/2375-haivky-na-pekaraskii.html>
7. Іваницький А.І. Український музичний фольклор: підручник для вищих учбових закладів / Анатолій Іванович Іваницький. — Вінниця : Нова книга, 2004. — 320 с.
8. Килимник С.І. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні / Степан Іванович Килимник. — Т. 2: Весняний цикл. — К. : Обереги, 1994. — 242 с.
9. Колесса Ф. Шкільний співаник: у 2 ч. / Філярет Колесса. — Львів : [б.в.], 1925/ — 107 с.
10. Купчак Т.З. Свято гаївки: методичні рекомендації для проведення фольклорного свята гаївок (укладено на основі польового фольклористичного дослідження) / Тетяна Зеновіївна Купчак. — Львів, 2017. — 30 с.
11. Ранкова панорама [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.facebook.com/293234010721711/videos/1503273659717734/>
12. Семеног О.М. Український фольклор: навчальний посібник / Олена Миколаївна Семеног. — Глухів: РВВ ГДПУ, 2004. — 254 с.
13. Скуратівський В. Т. Покуть / Василь Тимофійович Скуратівський. — К. : Довіра, 1992. — 234 с.
14. Смолінська О.Є. Лінгводидактичні основи національно-мовного виховання особистості засобами українського фольклору: дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.02 / Смолінська Олеся Євгенівна. — К., 1999. — 180 с.
15. Смоляк О.С. Мотиви зустрічі весни та вегетації природи у гаївках Західного Поділля / Олег Степанович Смоляк // Народознавчі зошити. — 2010. — № 1—2. — С. 146—151.
16. Український дитячий фольклор / [упор. В.Г. Бойко]. — К. : Вид-во АН УРСР, 1962. — 248 с.;
17. Українські народні пісні / [упор. О.А. Правдюк]. — К. : Наукова думка, 1991. — С. 208—216.
18. Храплива-Щур Л. Є. Українські народні звичаї у теперішньому побуті / Леся Євгенівна Храплива-Щур. — Л. : Фенікс, 1990. — 35 с.